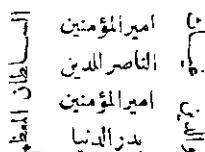

AHLAT EMİRİ BEKTİMUR'UN SİKKESİ

Ibrahim Artuk

Ahlat emirlerinden Seyfüddin Bektimur'un pek mühim bir sikkesi vardır ki örneklerine, İstanbul Arkeoloji müzesi ile Lenigrad'da bulunan Ermitage ve Viyana müzelerinin Numismatik kabinetelerinde ve bâzı hususi koleksiyonlarda tesâdûf ediyoruz. Bu sikkenin ön yüzünün ortasında ayakta duran ve yavrusunu emziren, sevgisinden yavrusunu yaalamak üzere başını yere eğen bir kısrak görülmektedir Yunan sikkelерinde de bu motif varsa da onlardaki hayvan inektir; (Meselâ, Illyria'da Apollonia, Gorcyra, Dyrrachium, Monumius şehirlerinin sikkeleri gibi)¹. İnek sembolü yerine atı çok seven türklerin, bu hayvanı tercih ettikleri bu suretle kendi an'ane ve âdetlerimize uygun bir sembol kabûl ettikleri fikrindeyim.

اسمر بضریه البدالقیر بکتیر سنه اثنین ثمانین خمسماه :
Sikkenin etrafında اسمر بضریه البدالقیر بکتیر سنه اثنین ثمانین خمسماه : ibâresi yazılıdır. Bu ibâredeki kelimesi devrede değil kısrığın üstündedir. Sikkenin arka yüzünde bulunan yazıların şekli de aşağıda gösterdiğimiz tarzdadır.

Bu yüzün muhtevasını yanlış ve bâzı yerlerini eksik okumus olan M. F. de Saulcy² mes'elenin henüz hallolunmadığını göz önünde

¹ A Catalogue of the Greek Coins in the British Museum Thessaly to Aetolia, London 1883, S. 62, 68, 80, 118, 122; George Macdonald, Catalogue of Greek Coins in the Hunterian Collection University of Glasgow II, S. 3; B. Head, Historia Numorum, Oxford 1911, S. 316, 326.

² M. F. de Soulcy, Lettres sur quelques points de la Numismatique orientale, Journal Asiatique, Avril 1842, S. 302

tutarak nüümismatik ile uğraşanları bu hususata gayret sarfetmeğe davet eder.

Bundan bir zaman sonra Albert Krafft³ bir yazısında mezkûr sikkeyi ele almış ve *الناصر للدين امير المؤمنين* kelimelerini çeviren yazıyı okuduğu ve fakat mâna veremediğini söylemiş, yalnız bu mâna veremediği yazıyı ma'alesef neşretmemiştir⁴. 1896 da Markof'un, Ermitage müzesinin envanterini tanzim ederken bu sikke üzerinde durduğu, onun yalnız resmini çizmekle iktifa ettiği malûmdur. Ben, bahis mevzu'u olan ibârenin şu:

السلطان العظيم مدراة الدنيا والدين عباد امير المؤمنين

şeklinde okunabileceğini zannediyorum. İbârenin mânası ise «Emir ül-mü'minî'nî kurtaran büyük sultan Bedr üd-dünya» demektir.

Ahlat Emiri Bektimur'un sikkesi

Sikkenin sahibi Seyfüddin Bektimur hakkında biraz malumat verelim. Bu zat Ahlat Emiri Şah Ermen Zahirüddin'in kölesidir. Kendisi 578 senesinde Atabek Uzleddin ülkesine tecâvüz eden Sultan Salâhüddin'e karşı Ermen Şah'ın yardımını istedi. Ermen Şah Sultan'a Bektimur'u elçi olarak gönderdi ve Musul'un istilâsında vazgeçmesini ricâ etti. O sıralarda Salâhüddin Sencer, şeh-

³ Albert Krafft, *Adressées à M. Mohl sur la lettre VIII de M. de Sauley à M. Reinaud, Journal Asiatique*, 1843, s. 299 - 306

⁴ Artuk sikkelерinde olduğu gibi bu sikkenin üzerinde bulunan halife ismi (الناصر للدين) yanlış olarak (الناصر للدين) şeklinde yazılmıştır.

rin önünde bulunuyordu. Ermen Şah'ın bu isteğini yerine getirmediginden Bektimur kızgın bir halde Efendisine döndü⁵. Ermen Şah orduğâhından ayrılarak Mardin Artukîlerinden yeğeni Kutbüddin İlgazi'nın yanına gitti ve biraz sonra Atabek gelip buna birleştî⁶. Diğer taraftan Erzen ve Bitlis Emiri Devlet Şah kendilerine iltihak etti. Bunların birleştiğini haber alan Sultan Salâhüddin, yeğeni Takîyüddin'i Hama'dan çağrırdı ve kendisi Re'sülayn'a geçti. Onun gidişini haber alan müttefikler dağıldılar. Sultan Salâhüddin, ordusu ile Mardin'e geldi; fakat şehri ele geçirmeden Amîd'e gitti. Ötedenberi Artukoğlu Nurüddin Muhammed, Sultani bu şehrin Nisanoğlu Bahâüddin'den almasına teşvik etdi. Sultan, 579 senesinde Amîd'i alarak Nurüddin Muhammed'e verdi⁷. İkinci Sökman, sağlığında memleket büyüklerine, Mardin Artukîlerinden yeğeni Kutbüddin İlgazi'ye biy'at etmeleri için vasiyet etti. Bu zat kendisinden evvel öldüğü ve halefinin de küçük olması yüzünden, biraz sonra Sökman'ının (581-1185) senesinin rebiü'lâhir ayının 9'unda ölümü üzerine tahta gececek bir vâris kalmamıştı. Bektimur bundan istifâde ederek vezir Mecdüddin al-raşîkiyi bertaraf ederek Ahlat Emiri oldu. O sıralarda Ahlat ve Bitlis'in ileri gelenleri bu yerlerin, acemlerin eline geçmesinden korkarak Sultani, Ahlat'a davet ettiler. Sultan ordunun kumandanlarının fikrini aldıktan ve Musul'u ele geçiremeyeceği anladıkta sonra vaziyeti Halife'ye bildirerek hazırladığı ordunun başına Nasîrûddin Muhammed b. Esedüddin Şirkuh'u ve Takîyüddin Ömer b. Şâhinşâh'ı geçirerek yola çıkardı. Bunlar Fırat nehrini geçerek Meyafarikin'e ve buradan da Diyarbakır'a bağlı Süveyda ve Hani'yi aldıktan sonra 4000 kişiden ibâret bulunan Bektimur ordusunu darma dağın ederek Ahlat arazisine girdiler. Bektimur o esnada Ahlat'a tâbi bir kal'ada kapatmış olduğu Mecdüddin al-raşîki'nin öldürülmesi için kal'a muhafizine emir verdi. Fakat Takîyüddin daha evvel burayı işgal ederek Mecdüddin'i serbest bırakı ve Ahlat'ı kuşattı. Bu kuşatma uzun süreden sonra Takîyüddin muhasaradan vazgeçerek Malazgird'i tazyika başladi⁸

⁵ Ibn al-Asîr, *Al-kâmil fi târih*, XI, s. 184.

⁶ Abd al-Râhmân b. Haldûn, *Kitâb al-ibâr ve diwân al-mâbtâdâ*, V, s. 299.

⁷ Ibn al-Asîr, XI, s. 185; Ibn Haldûn, V, s. 299; Ibn Hâvâkal, s. 223.

⁸ Abu'l-Farac 'Abd al-Râhmân b. al-Cavzî, *Mîr'ât al-zamân*, Şâhago

ve tam şehri alacağı bir sırada birdenbire hastalanarak vefat etti.

Tarihçi Ayni, 'İķd al-cumān fi tārīħ-i ēhī al-zamān (cüz 25 varak 616) da Baybars tarihi'nden naklen şöyle demektedir:

توفي الملك المظفر سيف الدين بارض اخلاق فى حصار منازكرو و دفن بجنا فارقين ثم نقل
إلى حماه رحمه الله ...

Tercümesi: «Ahlat arazisinden olan Manazkerd muhasarasında ölü ve Meyyaferik'in'e gömüldü, sonra cesedi Hama'ya naklolundu Allah rahmet eyleye»

Bektimur derhal vaziyete hâkim oldu. 1193 (589) yılının başlarında en büyük düşmanı Salâhüddin ölünce çok sevindi. السلطان المعمّن unvanını aldığı gibi ismine de Melikülaçiz dedirtti. Meyyaferik'in muhasarası için hazırlığa başladı. İbn al-Aşîr bu vak'adan bahsetterken şöyle diyor:

في هذه السنة أول جماد الاولى قتل سيف الدين بكتمر صاحب خلاط وكان بين قتله وموته
صلاح الدين شهراً فـ اسرف في اظهار الشماتة بموت صلاح الدين فـ لم يمهله الله تعالى ولما بلغه
موت صلاح الدين فـ فرح كثيراً وعمل تختا جلس عليه ولقب نفسه بالسلطان المعمّن صلاح الدين
وكان ثقيه سيف الدين فـ ضرب وسمى نفسه عبد المرزق .

Tercümesi: «Bu senede Cumadeluiâ'nın ilk gününde Ahlat Emiri Seyfüddin Bektimur öldürdü. Katli ile Salâhüddin'in ölümü arasında iki ay vardır. Salâhüddin'in ölümüne çok sevindi. Fakat tanrı ona da meydan vermedi. Salâhüddin'in ölüm haberini aldığı zaman çok sevindi ve kendisine bir taht yaptırtarak üstüne oturdu ve Sultan al-Muazzam lâkabını aldı. Hâlbuki asıl lâkabı Seyfüddin idi ve Abdülâziz adını aldı.»

Fakat bu mes'udâne hayat çok sürmedi. Sultan Salâhüddin'in ölümünden iki ay sonra, Ayna hatunun kocası, damadı Hezâr-ı Dinâri tarafından katledildi⁹.

basmasi: 1907, VIII, s. 245; Abu'l-Farac, *Târîħ-i muħtaṣar al-duval*, s. 383; Abū Ṣāma, *Kitāb al-ravżatayn fī ḥibbār al-dawlatayn*, II, s. 63 (Recueil histoire de crois, Orient, V, s. 78 ve 107).

⁹ Abu al-Valîd Muhammad b. Saħna, Ravżat al-maħażiż fī ḥibbār al-avā'il v'al-avāħir (Ibn al-Aşîr'in kenarında, XIII, 25) sene 589 vuku'átına bakınız; Deguignes (Hüseyin Cahid tercümesi), *Türklerin Tarih-i Umumi*, VI, İstanbul 1924 S. 237.